

УДК 351.82:338.48-4

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, УМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АГРОТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Філюк С.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Туризм, який пов'язаний з перебуванням в особистому селянському чи фермерському господарстві, характеризується різними формами проведення вільного часу, використовуючи туристичні послуги в межах сільської гостинної садиби. Власне, такий вид сільського туризму прийнято називати агротуризмом. Агротуризм де факто є поняттям, яке з'явилося як наслідок пропозиції щодо надання туристичних послуг у селянському чи фермерському господарстві. З розвитком туристичного руху воно стало об'ємним, окреслюючи види діяльності, пов'язані з обслуговуванням не лише туристів, й власне односельчан. Для туриста агротуризм означає туристичну активність людини, яка має намір пізнати сільськогосподарське виробництво і/або відпочити у сільському середовищі.

Ключові слова: агротуризм, екотуризм, поняття, сільський туризм.

Постановка проблеми. Агротуризм – форма сільського туризму, яка безпосередньо пов'язана з селянським (фермерським) господарством, що одночасно надає послуги з проживання та харчування, знайомить із сільськогосподарською діяльністю, традиціями та звичаями даного регіону. Розрізняють дві основні форми агротуризму: винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства або розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до господарства (кемпінги та намети) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування сільського туризму у тій чи іншій мірі досліджували В. Гетьман,

П. Горішевський, М. Пітюлич, М. Рутинський та інші науковці.

Під агротуризмом Я. Маєвський розуміє різні форми туризму, пов'язані з функціонуванням сільського господарства. Сільськогосподарське виробництво і годівля тварин становлять одну з істотних принад. Сільський туризм, за визначенням науковця, являє собою кожен вид туризму, який відбувається у сільському середовищі й використовує його цінності. Сільський спосіб життя, природа, краєвиди, культура, архітектура тощо є головними приладами [2].

Агротуризм – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях і передба-

чає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти та активного залучення відпочиваючих до традиційних форм господарювання.

Деякі українські науковці під аграрним туризмом розуміють туристську діяльність на території сільськогосподарських (фермерських) угідь, де є умови для виробництва сільськогосподарської продукції і відпочинку міського населення з добровільним частковим залученням бажаючих до деяких видів сільськогосподарських робіт.

Агротуризм – це екологічно стійкий вид туризму, направлений на ознайомлення та використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості для створення туристичного продукту. Агротуризм – це форма підприємницької діяльності, яка безпосередньо пов'язана з сільськогосподарським виробництвом та/або туризмом, направлена на організацію відпочинку на фермі, ранчо або в особистому селянському господарстві з розважальною або пізнавальною метою, а також приносить прибуток за надані послуги.

Турковський М. визначає агротуризм як можливість відпочинку у період відпустки чи вихідних і здійснюється з використанням існуючих природних ресурсів, вільних приміщень тощо. За визначенням Асоціації сприяння розвитку агротуризму, він являє собою вид діяльності, який організовується в сільській місцевості, при якому формуються та надаються відпочиваючим комплексні послуги з проживання, відпочинку, харчування, екскурсійного обслуговування тощо.

У Проекті Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» (який досі не є ратифікованим) агротуризм визначається як вид туризму, відпочинкового й пізнавального характеру, що пов'язаний з використанням майна особистих селянських господарств і передбачає здійснення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості. На нашу думку, агротуризм – різновид сільського туризму, що організовується в сільській місцевості, в межах діючого особистого селянського господарства і може виступати у двох формах: активній: полювання, риболовля, збір лікарських рослин, грибів, ягід, участь у сільськогосподарських роботах (насадження сільськогосподарських культур, їх обробка, збір урожаю, догляд за тваринами, участь у їх годуванні, випасанні тощо); пасивній: знайомство з побутом, культурою й звичаями як регіону, так і сільської родини, в якій проживає турист, спостереження за роботою селян та ремісників, споживання страв традиційної (регіональної) кухні тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фахівці в сфері туризму ще й досі сперечаються щодо таких понять як «сільський туризм», «агротуризм», «екотуризм», «зелений туризм», «фермерський туризм», «екоагротуризм». Також слід зауважити, що багато авторів пишуть про одне і те ж, але різними поняттями.

У проекті закону України «Про сільський аграрний туризм» сільський аграрний туризм визначається як вид туризму, що передбачає тимчасовий виїзд особи зі свого місця проживання в сільську місцевість в оздоровчих,

пізнавальних чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності; агротуристична діяльність – як діяльність особистого селянського господарства, фермерського господарства та сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, що спрямована на задоволення потреб туристів і надання їм агротуристичних послуг. Агротуристичні послуги – послуги з тимчасового розміщення, харчування, в тому числі з використанням продуктів власного виробництва, майна особистих селянських господарств, фермерських господарств з метою рекреації, тимчасового розміщення (проживання) туристів, ознайомлення з традиційними формами господарювання та сільським способом життя [3].

Метою роботи є: розкрити зміст поняття «агротуризм» та визначити основні критерії класифікації такого туризму; проаналізувати види сільського туризму; обґрунтувати теоретичні положення і висновки щодо вищезазначених завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що стосується поняття агротуризму, то тут на увагу заслуговує публікація О.С. Молнара та Ю.Б. Кушніра, де агротуризм розуміється як сектор туристичної галузі, орієнтований на використання природних, культурно-історичних і інших ресурсів сільської місцевості і її специфіки для створення комплексного продукту. Автори пояснюють агротуризм та екотуризм як підвиди сільського туризму.

Екотуризм (зелений туризм) – форма активного і безпосереднього відвідування територій з особливими природними і культурними умовами. Екотуризм спрямований на охорону природного і культурного середовища регіонів, які відвідують туристи. Синонімом поняття «екотуризм» є поняття «природничий туризм». Екотуризм може бути активним, фауно- та флористичним, культурологічним і етнографічним [4].

У 1996 році Міністерством юстиції України зареєстровано Спілку сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. У правове поле України введено термін «сільський зелений туризм».

Головні принади сільського, агро- і екотуризму:

Сільський	Агротуризм	Екотуризм
- сільський спосіб життя - природне середовище	- сільськогосподарські заняття - споживання екологічно чистих продуктів харчування	- цінності природного середовища - етнографічні об'єкти
- місцева культура	- участь у сільськогосподарських роботах	- «зелені школи»
- традиційна архітектура	- догляд за тваринами	- активні туристичні заняття без шкоди для довкілля

Туризм, який пов'язаний з перебуванням в особистому селянському чи фермерському господарстві, характеризується різними формами проведення вільного часу, використовуючи туристичні послуги в межах сільської гостинної садиби. Власне, такий вид сільського туризму прийнято називати агротуризмом.

Наприкінці ХХ ст. в українській, як і світовій, літературі з'явилося поняття «агротуризм»

(agritourism): «агро» походить від грецького терміну «агрос», що означає «поле», а у складних словах відповідає поняттям «земля», «землеробський», і «агрюпос», яким позначають причетність до господарювання у сільській місцевості.

Агротуризм де факто є поняттям, яке з'явилося як наслідок пропозиції щодо надання туристичних послуг у селянському чи фермерському господарстві. З розвитком туристичного руху воно стало об'ємним, окреслюючи види діяльності, пов'язані з обслуговуванням не лише туристів, й власне односельчан. Тому поняття «агротуризм» трактується дещо інакше туристами та суб'єктами господарської діяльності. Для туриста агротуризм означає туристичну активність людини, яка має намір пізнати сільськогосподарське виробництво і/або відпочити у сільському середовищі. Натомість суб'єкти, що надають агротуристичні послуги, в поняття «агротуризм» вкладають різне значення: наприклад, – агровідпочинок, спорт – агроспорт, і навіть це розміщення – агроготелі, харчування – агрогастрономія, відпочинок лікування, реабілітація – агротерапія [5].

Агротуризм – організоване перебування туристів у селянській родині, яка займається сільськогосподарською та іншою діяльністю. Основу агротуристичної пропозиції становить розміщення, яке може бути поєднане (залежно від умов) з дворазовим харчуванням або можливістю купівлі свіжих продуктів харчування на місці та самостійного приготування їжі. Складові агротуризму не є новими; більшість з них – повсякденні. Окрім цього, до агротуризму належать деякі елементи персонального продажу та різного роду участі та спостереження за процесом сільськогосподарського виробництва. Найчастіше для суб'єктів, які пропонують агротуристичні послуги і продукти, він стає додатковим джерелом одержання доходів. В основу ідеї агротуризму покладено переконання, що селянське господарство є головним об'єктом, який може надавати туристичні послуги. Володіючи вільними трудовими, житловими ресурсами у поєднанні з власними недорогими продуктами харчування та завдяки підприємницькій діяльності, воно може поповнити свої доходи.

Однак практика засвідчує, що агротуристичною діяльністю зацікавлені інші господарюючі суб'єкти, а саме: різні комерційні структури, передусім ті, що знаходяться на території, яка за своїми природними і кліматичними особливостями пасує для туризму. Відомі приклади зацікавлення міжнародним капіталом агротуристичною діяльністю у найбільш мальовничих територіях та інвестування у такого типу проекти, які дають швидко окупність вкладеного капіталу. Може статися так, що за деякий час селяни залишаться за межами ринку найбільш атракційних туристичних послуг і продуктів, а також будуть витіснені з найбільш привабливих місць рекреаційного характеру [1].

Агротуризм є проміжною формою, що належить до сільського і наближена до фермерського туризму. Охарактеризувати агротуризм можна як форму відпочинку, яка реалізується в сільській місцевості з типовим сільським господарством, опирається на використання нічліжної

бази і рекреаційні розваги, пов'язані з веденням селянського господарства і його оточенням (природним, виробничим, наданням послуг), підтриманням тісного зв'язку із селянським господарством чи його еквівалентом з використанням житлових і господарських будівель, а також харчової пропозиції, з залученням широкого кола рекреаційних розваг як поза господарством, так і в самому господарстві.

Агротуризм можна визначити як вид сільського туризму пізнавального і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням особистих господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Головною фігурою в забезпеченні функціонування зазначених видів туризму, організації відпочинку на селі є сільська родина, яка надає житло, харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості.

Агротуризм як явище містить такі складові: турист – бажає відпочивати в екологічно чистих і привабливих місцях, налагодити контакт з господарями (брати участь у веденні господарства); активно проводити час, пізнати культуру і традиції місцевості; господар – пропонує власні помешкання і харчування, може бути провідником, організатором вільного часу, цікавим співрозмовником; селянське господарство – охайно облаштоване місце відпочинку, яке, зберігаючи свою основну функцію, одночасно забезпечує відпочивальникам можливість контакту з домашніми та свійськими тваринами; село – спільнота людей, яку об'єднують звичаї, плани, яка з організаційного погляду становить взаємодоповнювальний уклад (поділ на різноманітні послуги), але водночас це територія з інфраструктурою, яка задовольняє потреби туристів; природне середовище – чисте повітря, близькість озер, річок, лісу, можливість милуватися мальовничими пейзажами.

Агротуризм забезпечує доходи не лише господарствам, які надають послуги, а також власникам магазинів, заправних станцій, ремісникам та іншим мешканцям села [6].

Три головні ознаки, які характерні для агротуризму і вирізняють його від загальноприйнятого:

- Першою особливістю є можливість задовольнити потребу людини брати участь у процесі виробництва продуктів харчування, у житті селянської родини та місцевої громади. Агротуризм у такий спосіб важко зрозуміти, але це є досить амбітна форма туризму. Цим видом туризму не цікавиться основна маса туристів, а лише ті, хто хоче поєднати відпочинок з набуттям нових умінь.

- Другою характерною ознакою агротуризму, порівняно з масовим, є можливість справдження пізнавальної потреби людини у сфері аграрного виробництва й етнографії. Агротуризм створює умови для пізнання життя селян, їхньої культури і звичаїв у регіональному вимірі.

- Третьою ознакою агротуризму є можливість задоволення емоційних потреб, які полягають у безпосередньому контакті з домашніми й свійськими тваринами; продуктами рослинної і тваринної переробки; задоволення потреби переживання сільської ідилії, яка пов'язана із навколишньою атмосферою, тишею, шумовим фоном села тощо. Якщо агротуризм позбавле-

ний елементу пізнання, не забезпечує емоційні потреби людини, а ґрунтується лише на відпочинку, рекреації й задоволенні, то він не відрізняється від конвенційного (типового) туризму [7].

Прагнення України до вступу у європейське співтовариство, негативні тенденції розвитку сільських територій, а також низка екологічних і соціально-економічних проблем не викликають сумніву в необхідності пошуку принципово нових, сформованих на засадах сталого розвитку шляхів їх вирішення. На особливу увагу заслуговує позааграрна господарська діяльність, що набула значного розвитку серед європейських країн та цілком може бути реалізована на території нашої держави.

Одним із пріоритетних видів позааграрної діяльності є аграрний туризм, що одночасно здатний задовольнити туристичні потреби у відпочинку й рекреації, а також розширити сферу діяльності сільського населення.

В європейських країнах агротуризм вважається одним із основних важелів економічного підйому сільських територій, а тому заохочується на національних рівнях і розглядається як складова Програми комплексного соціально-економічного розвитку села, Спільної аграрної політики розвитку сільських територій Європи (CARPE) [5].

В Україні поняття «аграрний туризм (агротуризм)» досі законодавчо не закріплено, проте перспективність й значущість цього напрямку частково висвітлені в Законі України «Про туризм», Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р., Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р., Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р., Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, проекті закону «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» [3]. Окремі вітчизняні науковці розглядають аграрний туризм винятково як напрям економічного розвитку села та підприємницької діяльності.

Однак досі залишаються не визначеними питання екологічної спрямованості агротуризму, практично відсутні науково-обґрунтовані підходи організації агротуризму, а також інформація щодо агроєкологічного стану ґрунтів, якості питної води, продукції рослинництва і тваринництва, вирощеної в межах особистих селянських господарств, що надають послуги в сфері аграрного туризму.

Відсутність інформаційної, нормативно-правової й фінансової підтримки також стають на заваді, стримуючи вихід агротуристичної діяльності на внутрішньому й міжнародному ринках.

У результаті неврегульованою залишається діяльність власників садиб, які приймають туристів. Так, аналіз пропозиції на інтернет-ресурсах регіонів, розвиток сільського туризму в яких має як історичну передісторію, так і характерний високими темпами розвитку (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області), засвідчив, що йдеться здебільшого не про агрооселю або сільську садибу, які є основою нічліжної бази в сільській місцевості, а про приватну садибу, яка має значно ширші характеристики. Така ситуація спотворює можливість реальної оцінки як нічліжної бази сільського туризму, так і можливості регулювання цієї сфери з боку держави [8].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Агротуристична діяльність – пріоритетний напрямок розвитку сільськогосподарської діяльності в межах сільських територій України. Організація дозвілля і відпочинку на селі дозволить комплексно підійти до вирішення низки соціальних, економічних, а особливо – екологічних негараздів. Питанням організації агротуризму присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, проте в цілому, дослідження даної проблематики не набуло належного розвитку. Досі відсутній системний характер, а напрями розвитку аграрного туризму в межах сільських територій розглядаються лише відокремлено [5].

Існують деякі підходи щодо трактування поняття «аграрний туризм», в залежності від прийнятої в тій чи іншій країні моделі його розвитку. Проте досі у науковій літературі та практиці немає однозначного підходу щодо визначення даного поняття. Це в свою чергу ускладнює процес його активного становлення як виду туристичної діяльності. Згідно визначення, наведеного в британському словнику подорожей та туризму, агротуризм (farm tourism) – відпочинковий туризм, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства. Агротуризм може проявлятися у різних формах, але завжди включає винаймання помешкання.

Розрізняють дві базові форми агротуризму: винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства та розміщення на нічліг із самообслуговуванням на землях, що належать до господарства, наприклад, в кемпінгах та наметах.

Для туристів відкривається унікальна можливість стати свідками того, як виробляється сільськогосподарська продукція (сир, масло, ковбаса тощо), як вирощуються свійські тварини (кури, свині, корови, коні), познайомитись із ремісничою діяльністю (як виготовляється дерев'яний та глиняний посуд, кошики, меблі з лози).

До основних передумов розвитку агротуризму в Україні, належать: наявність нічліжної бази для прийому, розміщення туристів; можливість надання послуг з харчування (високоякісна продукція рослинництва й тваринництва, вирощена власниками особистих селянських господарств, наявність в селі продуктових крамниць, закладів громадського харчування (кафе, бари, ресторани) тощо); розвинена система послуг (пошта, банки, бібліотеки, прокатні пункти тощо); система інформації (наявність довідкової інформації для туристів про різноманітність туристичних шляхів, культурних заходів, що відбуваються в даному регіоні) тощо [6].

Агротуристична діяльність повинна відіграти роль катализатора структурної перебудови економіки сільських територій, забезпечити демографічну стабільність й стимулювати населення до організації сільськогосподарської діяльності на власних присадибних земельних ділянках.

Агротуризм, пропонуючи туристам відпочинок у тиші і спокої, одночасно є шансом для сільської громади покращити умови проживання та підвищити власний соціально-культурний рівень. Він розглядається як стратегія вертикальної диверсифікації селянських господарств, у якій вироблена сільськогосподарська продукція

набуває додаткової вартості, задовольняючи тим самим ширші потреби і вимоги споживачів.

Основними умовами розвитку агротуристичної діяльності є: туристичний потенціал регіону й самого господарства, яке і слугує об'єктом туристичної зацікавленості; зростання популярності альтернативних видів туризму; наявність вільного та відносно дешевого житлового фонду; оточення господарства (привабливість: природна, культурно-історична; макроекономічні умови – економічний розвиток, кредитно-податкова система, правові засади, охорона НПС); стан регіональної інфраструктури (дороги, комунікації, зв'язок, заклади культури та спорту, гастрономія).

У підсумку перспективами від агротуристичної діяльності на державному, регіональному та міс-

цевому рівнях є: можливість отримання додаткових джерел доходів за рахунок надання послуг з тимчасового розміщення, харчування, екскурсійних послуг тощо (частину з яких можна використати на ремонт чи будівництво нових об'єктів агротуристичної інфраструктури); створення нових (додаткових) робочих місць; розширення сфери зайнятості сільського населення; модернізація місцевої інфраструктури (водопостачання, каналізування, дороги, громадський транспорт тощо); розвиток виробництва народних промислів (рукоділья, гончарство, ковальство, лозоплетіння тощо); покращення естетичного вигляду будинків, присадибних ділянок, вулиць та інших громадських місць; збереження й відновлення місцевих, регіональних традицій [6].

Список літератури:

1. Про сільський аграрний туризм: Проект Закону України. URL: <http://www.minagro.gov.ua/page/?10318> (дата звернення 22.04.2017).
2. Маєвський Я. Агротуризм: poradnik для сільського господаря. Львів, 2005. – 80 с.
3. Гетьман В.І. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність // Рідна природа. 2002. № 3. – С. 24-29.
4. Молнар О.С. Передумови та стан розвитку сільського зеленого туризму на Закарпатті / Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. 2010. Вип. 31. – С. 120-124.
5. Бабікова К.О. Методичні рекомендації з управління агротуристичною діяльністю. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 72 с.
6. Шимечко Г.І. Агротуристичні продукти: суть і класифікація // Вісник Сумського національного аграрного університету. Суми, 2008. Вип. 12/1(33). – С. 44-49. – (Серія «Економіка університету та менеджмент»).
7. Бабікова К.О. Особливості екологічної категоризації в агротуризмі // IV-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю, Вінниця 25-26 вересня, 2013. Вінниця: ВНТУ, 2013. – С. 279-281.
8. Липчук Н.В. Особливості та стратегії агротуристичного продукту // Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК. 2006. № 13. – С. 528-531.

Филук С.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ, УСЛОВИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ АГРОТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

Туризм, связанный с пребыванием в личном крестьянском или фермерском хозяйстве, характеризуется различными формами проведения свободного времени, используя либо туристические услуги в пределах сельской гостеприимной усадьбы. Собственно, такой вид сельского туризма принято называть агротуризмом. Агротуризм де-факто является понятием, которое появилось как следствие предложения о предоставлении туристических услуг в крестьянском или фермерском хозяйстве. С развитием туристического движения оно стало объемным, очертявая виды деятельности, связанные с обслуживанием не только туристов, а и собственно односельчан. Для туриста агротуризм означает туристическую активность человека, которая намерена узнать сельскохозяйственное производство и/или отдохнуть в сельской среде.

Ключевые слова: агротуризм, экотуризм, понятие, сельский туризм.

Filyuk S.M.

Carpathian National University named after Vasyl Stefanyk

ESSENCE OF CONCEPT, CONDITIONS AND PROSPECTS OF AGRITOURISM

Summary

Tourism, which is associated with being a subsistence farm or characterized by various forms of leisure, use, or tourist services within a welcoming rural estate. In fact, this type of rural tourism is called agrotourism. Agritourism de facto is the concept, which appears as a result of proposals for tourist services in the peasant or farm. With the development of tourist movement it has become extensive, outlining the activities related to service not only the tourists and villagers own. For tourist agrotourism means a person tourist activity who is going to know the agricultural production and/or relax in a rural environment.

Keywords: agrotourism, ecotourism, the concept of rural tourism.